

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI**

“TASDIQLAYMAN”

G.Sh.Rixsiyeva

2020 yil “28” 08

“KELISHILDI”

Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi

2020 yil “29” 08

Ro'yxatga olindi: № BD 5120100
2020 yil “29” 08

ASOSIY SHARQ TILI (TURK TILI)

FAN DASTURI

Bilim sohasi:	100000	-Gumanitar soha
	200000	-Ijtimoiy soha, iqtisod va huquq
	600000	-Xizmatlar sohasi
Ta'lim sohasi:	120000	-Gumanitar fanlar
	230000	-Iqtisod
	210000	-Sotsiologiya va psixologiya
	220000	-Jurnalistika va axborot
	610000	-Xizmatlar ko'rsatish sohasi
Ta'lim yo'nalishlari:	5120100	-Filologiya va tillarni o'qitish (sharq tillari);
	5120100	-Filologiya va tillarni o'qitish (sharq mumtoz tillari);
	5120200	-Tarjima nazariyasi va amaliyoti (sharq tillari);
	5120700	-Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik;
	5120300	-Tarix (Sharq mamlakatlari va mintaqalari bo'yicha);
	5120500	-Falsafa (sharq falsafasi va madaniyati);
	5210300	-Siyosatshunoslik;
	5220100	-Jurnalistika: xalqaro jurnalistika (sharq tillari);
	5231000	-Xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik (mamlakatlar va mintaqalar bo'yicha);
	5610300	-Turizm (faoliyat yo'nalishlari bo'yicha sharq tillari bilan);
	5611500	-Gid hamrohlik va tarjimonlik faoliyati (sharq tillari)

Toshkent – 2020

up

2

Fan/modul kodi UST1210, UST728, UST826		O'quv yili 2020-2021	Semestr 1-8	ECTS - Kreditlar 8-10-10-10-10-10-8	
Fan/modul turi Majburiy,		Ta'lim tili O'zbek\rus		Haftadagi dars soatlari 8-10-10-10-10-10-8	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)		Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	ASOSIY SHARQ TILI (Turk tili)	1100		1180	2280
2.	I. Fanning mazmuni Fanning maqsadi - talabalarga hozirgi kunda Turkiyada ijtimoiy-siyosiy, mamlakatshunoslik, tarixiy-filologik va maishiy hayot doirasida qo'llanilayotgan zamonaviy turk tilining og'zaki va yozma shaklini erkin qo'llay olish, muloqot olib borish ko'nikmalarini shakllantirish bo'lib, 4 yil davomida talaba faol qariyb 5000 ta so'z boyligiga ega bo'lishi kerak. – Fanning vazifasi - turk tilida og'zaki dialogik va monologik nutqni tushunish; – turk tilida yozma matnlarni o'qish va tushunish; – turk tilida yozish; – turk tilida ma'lum bir vaziyatda suhbat olib borish; – turk tilida gapirib berish, ma'lumot berish, nutq so'zlash; – ona tili va turk tilida olib borilayotgan ikki yoqlama suhbat jarayonini sinxron tarjima qilish; – ma'lumotlar, ma'ruza va nutqlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga sinxron va og'zaki tarjima qilish; – ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga yozma tarjima qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Turk tilini o'rgatishning yakuniy natijasi, talabalar tomonidan quyidagi kompetensiyalarni egallash hisoblanadi: II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) III. Fanning tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: a) Fanning asosiy predmeti – bu turk tilining adabiy shakli hisoblanadi. Yuqori kurslarda so'zlashuv tiliga xos fonetik va grammatik tarkibotlar ham o'rgatilishi ko'zda tutiladi. b) Fanning nazariy qismi mavzulari: •turk tilini o'rganishga kirish •fonetika •transkripsiya •yozuv tizimi •grammatika (morfologiya va sintaksis) •leksika, terminologiya va frazeologiya;				

- stilistika.

v) Fanning amaliy qismi mavzulari:

- O'qish (dars jarayoni), uy, oila, ish kuni, shahar (O'zbekiston va Turkiyadagi shaharlar), dam olish, ob-havo, tarjimai hol, mehmon kutish, telefonda suhbatlashish, aeroportda, bo'xona;

- Turkiya va uning diqqatga sazovor joylari;

- Turkiyaning tabiiy geografiyasi, aholisi, ma'muriy bo'linishi; tabiiy boyliklari va iqtisodiyoti; qisqacha tarixi; O'zbekiston va turk mamlakatlaridagi kundalik tashqi va ichki voqea-hodisalar;

- Ustki va oyoq kiyimlar; bozor va xarid; transport; tibbiy xizmat;

- Badiiy adabiyot va folklor; Turkiya adiblarining asarlari, xalq ertaklari va hikoyalari;

- Maqollar va matallar; topishmoqlar;

- Hozirgi zamon va mumtoz poetik til xususiyatlari; mumtoz adabiyot namunalari; asarlarning qo'lyozma nusxalari;

- Turk xalqining maishiy turmushi, madaniyati va urf-odatlar; Turkiyaning asosiy shahar va qishloqlari;

- Sport, teatr, kino, ko'rgazmalar; diqqatga sazovor joylarga tashrif; samolyotda safar qilish;

- O'zbekiston va turk mamlakatlarida amalga oshirilayotgan islohotlar (matbuot, internet va televideniya ma'lumotlari asosida) va boshqalar.

Fanning tarkibi va mazmuni:

Talabalarda nutq ko'nikmalarini shakllantirish ko'rsatkichlari va mazmuniga ko'ra 4 yillik ta'lim jarayonida turk tilini o'qitish uch bosqichda amalga oshiriladi:

Boshlang'ich bosqich – birinchi kurs

O'rta bosqich – ikkinchi kurs

Yuqori bosqich – uchinchi va to'rtinchi kurslar.

Boshlang'ich va o'rta bosqichda turk tilining asoslari o'rgatiladi; fonetika, yozuv, grammatika, leksika va stilistika asoslari o'zlashtiriladi. Yuqori bosqichda esa turk tilihaqida olingan bilimlar yanada chuqurroq o'rgatiladi, bilimlar takomillashtiriladi. Ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga yozma va og'zaki tarjima ko'nikmalari shakllantiriladi.

I-bosqich . Boshlang'ich bosqich

1. Nutq faoliyatining asosiy turlarini egallash bo'yicha talablar:

Til o'qitishning boshlang'ich bosqichi turk tilihaqida dastlabki bilimlar berishdan boshlanib, talabalar o'rganilgan o'quv va kundalik hayotga oid mavzular doirasida nutq faoliyatini shakllantirish asoslarini yaratish uchun zarur bo'lgan fonetika, grafika, grammatika, leksika (1-semestr davomida – 700-800 so'z; 2-semestr davomida 800-1200 ta so'z; yil davomida 1500-2000ta so'z o'zlashtiriladi)dan minimal bilimga ega bo'lishadi.

Birinchi kursda turk tilini mukammal o'rganishning fonetik, grammatik va leksik negizlariga asos solinadi.

Birinchi kurs yakunida talabalar tovush hamda tovush birikmalarining to'g'ri talaffuzi, ohangi, yozuv va transkripsiya tizimi qoidalarini egallab:

- barcha o'tilgan matnlarni, shuningdek, tanish leksik va grammatik qoidalar

asosida tuzilgan notanish matnlarni fonetik nuqtai nazardan to'g'ri va ravon o'qish;
- o'tilgan mavzular bo'yicha savollarga javob berish;
- o'tilgan mavzular bo'yicha o'qituvchi hamda o'rtoqlari bilan suhbatlasha olish;

- tanish leksik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan ayrim jumlar, katta bo'lmagan hajmdagi o'zaro bog'liq matnlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga yozma va og'zaki tarjima qilishni bilishlari zarur.

Birinchi kurs yakunida talaba tahsilini tili Turkiyada davom ettira olishi uchun, eng sodda grammatik va leksik ma'lumotlarni o'rgangan tilida bilishi va ulardan foydalana olishi kerak.

📖 O'qish:

Talaffuzning orfoepik qoidalari, so'z va iboralarning bir tekis, ravon o'qish me'yorlari, sintagma tarkibidagi so'zlarning qo'shib o'qilishiga rioya qilgan holda ovoz chiqarib o'qishni bilishi.

Kengaytirilgan sintagmalarni qo'shib talaffuz etish; so'roq gaplar ohangini bilish; gap bo'laklari orasida pauzalar qilish.

O'qish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq va aniq tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz etish, sintagmalar o'rtasida pauzalarni to'g'ri qo'yish, so'zlarning ritmik joylashganligi qoidasiga rioya qilishdan iborat.

O'qish mahorati va ko'nikmalari darajasini aniqlash uchun 0,5-0,7 bet hajmdagi matnlar beriladi. O'qish muddati – 20-25 daqiqa. Bu vaqt mobaynida talaba matnni o'qishi, uning mazmunini gapirib berishga tayyorlanishi yoki matn yuzasidan savollarga javob berishi kerak.

O'qish tezligi: 1 daqiqada 60-70-so'z. Bu bosqichda talabani sodda matnlarni jadal o'qish ko'nikmalari belgilanadi.

🗣 Tinglash:

Suhbatdoshining tanish leksik-grammatik material asosida tuzilgan suhbatini tushunish.

Turk tili materiali asosida tuzilgan katta bo'lmagan xabarlarni tushunish.

O'quv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviriy va hikoya shaklidagi audiomatnlarni (ko'rmasdan) tushunish.

Tinglash mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi audiomatnni to'liq va aniq tushunishidan iborat.

Tinglash mahorati va ko'nikmalari darajasini aniqlash uchun 0,5 bet hajmdagi audiomatnlar bir yoki ikki marta ko'rmasdan eshitishga beriladi. Talabalarning audiomatnlar mazmunini tushunganligi, matn yuzasidan savol-javob qilish orqali aniqlanadi.

🗣 Gapirish:

Monologik nutq

O'quv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviriy va hikoya shaklidagi o'qilgan yoki eshitilgan maxsus matnlar mazmunini gapirib berish.

Dialogik nutq

Mazkur ta'lim bosqichi uchun tanlab olingan o'quv va kundalik hayotga oid

	mavzularda nutqiy munosabatlarning bir qolipdagi vaziyatlarida tuzilgan suhbatlarda ishtirok etish. Soʻzlarning maʼnolarini ona tilini ishlatmay, turk tilida tushuntirishga harakat qilish. Gapirish mahorati va koʻnikmalarini egallashning oʻrtacha koʻrsatkichi talabalar tomonidan matn mazmunini mantiqan ifodalash, dialogik nutqda - talabalarining belgilangan mavzular boʻyicha aynan suhbat olib borish, dialog orqali qoʻyilgan maqsadga erishish, til meʼyorlariga rioya qilishdan iborat. Gapirish mahorati va koʻnikmalari darajasini aniqlash uchun 1) Oʻqilgan yoki eshitilgan matnni gapirib berish; 2) Berilgan (oʻtilgan) mavzu boʻyicha hikoya tuzish (50-70 soʻz hajmida); 3) Berilgan mavzu boʻyicha suhbat tashkil etish (3-5 ta gap). Yozuv Turk tili yozuv tizimi va orfografik qoidalari asosida yozma mashqlarni bajarish. Oʻquv va kundalik hayotga oid mavzulardagi monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan tasviriy va hikoya shaklida maxsus tuzilgan matnlarni eshitib, yozish. Yozish tezligi bir daqiqada 30ta harf. Oʻtilgan mavzular boʻyicha oʻzining yozma fikrini yozish. Oʻz xatini erkin oʻqish. Yozish mahorati va koʻnikmalarini egallashning oʻrtacha koʻrsatkichi yozilgan matnning berilgan mavzuga aynan oʻxshashligi hamda til meʼyorlariga mos kelishi bilan belgilanadi. 2. Nazariy mavzular. 1. Turk tilini oʻrganishga kirish. Turk tilining hozirgi holati, uning til oilasidagi mavqei, geografik tarqalganligi; mamlakat til vaziyatidagi oʻrni, sheva va lahjalari haqida umumiy maʼlumot. Turk tilining rivojlanish bosqichlari, uning boshqa turdosh tillar bilan munosabati. Mazkur tilni Oʻzbekiston va xorijiy mamlakatlarda oʻrganilishi. Turk tiliboʻyicha asosiy adabiyotlar. 2. Fonetika. Fonetika predmeti va vazifalari. Fonema va uning variantlari haqida tushuncha. Orfoepiya haqida tushuncha. Turk tilidagi unli va undosh tovushlar tavsifi. Ular talaffuzining ona tilidagi tovushlar bilan qiyosi. Boʻgʻin tuzilishi. Urgʻu ishlatish qoidalari. Turk tilida intonatsiya(ohang)ning ahamiyati. Fonologik transkripsiya tizimi. 3. Yozuv tizimi. Turk tilining yozuv tizimi haqida umumiy maʼlumotlar. Turk tili alifbosi. Fonema va ligatura(qoʻshaloq harf)larning yozuvda berilishi. Turk tilida son va tinish belgilarning berilishi. 4.Grammatika. Grammatika predmeti. Turk tilining grammatik tuzilishi haqida umumiy maʼlumotlar. Morfologiya va sintaksisning oʻzaro nisbati. B1+ bosqichini tamomlaganlar uchun: <u>Morfologiya.</u>
--	--

	18. www.tdk.gov.tr Axborot manbalari 1. www.gov.uz – Oʻzbekiston Respublikasi hukumat portali. 2. www.lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari maʼlumotlari milliy bazasi.
7.	Fan dasturi Oliy va oʻrta maxsus, kasb-hunar taʼlimi yoʻnalishlari boʻyicha Oʻquv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2020 yil “29” 08 dagi 4 -sonli bayonnomasi bilan maʼqullangan. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy va oʻrta maxsus taʼlim vazirligining 2020 yil “29” 08 dagi 42-sonli buyrugʻi bilan maʼqullangan fan dasturlarini tayanch oliy taʼlim muassasasi tomonidan tasdiqlashga rozilik berilgan.
8.	Fan/modul uchun masʼullar: D.Shabanov - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrasida dotsenti; X.Imomova - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrasida dotsenti, PhD; L.Aminova - Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrasida dotsenti; Z.R.Salimova- Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti “Turk filologiyasi” kafedrasida oʻqituvchisi.
9.	Taqrizchilar: Sodiqov Q. – TDShU, “Mumtoz filologiya” kafedrasida professori, f.f.d. Tilovov A. – TDOʻTAU, “Folklorshunoslik va dialektologiya” kafedrasida dotsenti, f.f.n.

5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Sodiqov Q., Hamidov X., Xudayberganova Z., Aminova L. Turk tili. Toshkent, 2003. 2. Imomova X., Toshaliyeva S., Maksudova M. Turk tili. Toshkent, 2013. 3. Xamidov H. Turk tili grammatikasi. Morfologiya. Toshkent, 2006. Xamidov H., Tilavov A., Yildirim X. Turk tilidan mashqlar to'plami. Türkçe alıştırma kitabı. Toshkent, 2009. Xorijiy adabiyotlar 4. Adigüzel, Hüseyin. Deyim Hazinemiz. Açıklamalı örnekli Türkçe. İstanbul, 2009. 5. Aksoy O.A. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. 1. Atasözler Sözlüğü. İstanbul, 1991, 1994, İnkilap Kitabevi. 6. Büyük Rusça-Türkçe Sözlük, Moskva, «Russkiy yazık», 2004. Multilingual, İstanbul, 1995. 7. Hengirmen M. Türkçe temel dilbilgisi. Ankara, 2006. 8. Türkçe Sözlük. Tempo 1-4. ciltler. Dil Derneği. İstanbul, 2004. Qo'shimcha adabiyotlar 9. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: “O'zbekiston”, 2017. 10. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: “O'zbekiston”, 2016. 11. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – T.: “O'zbekiston”, 2017. - 48 b. 12. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. - 488 b. Internet saytlari 13. http://ru.wikipedia.org/wiki/Тюркология 14. http://altaica.narod.ru 15. http://ziyonet.uz/uzc/library/libid/20700 16. http://tashgiv.uz/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=48&lang=ru 17. www.philology.ru

<i>Ot.</i> Otlarning son kategoriyasi. Artikl va uning funksiyalari. <i>Sifat.</i> Asliy va nisbiy sifatlar. Sifat darajalari, uning yozuvda ifodalanishi va gapda ishlatilishi. <i>Son.</i> Sanoq va tartib sonlar. Oddiy, murakkab va tarkibli sonlar. Tartib sonlarning yasaliishi. Sonlarning otlar bilan moslashuvi. Hisob so'zlar. <i>Olmosh.</i> Kishilik, birikma, so'roq, ko'rsatish, inkor, nisbiy, egalik, olmoshlari; ularning gapdagi vazifasi. <i>Fe'l.</i> O'timli va o'timsiz fe'llar. Sodda va murkkab fe'l zamon konstruksiyalari. Fe'l negizlari, shaxs-son qo'shimchalari, fe'l yasovchi old qo'shimchalar. Harakat nomini ifodalovchi fe'l shakllari (infinitiv, sifatdash, masdar va b.), ularning yasaliishi, ma'nosi va ishlatilishi. Fe'l zamonlari. Mayl, nisbat kategoriyalari. Shaxssiz va shaxsi noma'lum gaplar. <i>Hol.</i> O'rin, payt, daraja-miqdor, holat va holning boshqa turlari. <i>Yordamchi so'z turkumlari.</i> Predloglar, ko'makchilar, bog'lovchilar, modal so'zlar va hokazo. Sintaksis. Gap va iboralar. Iboralarning turlari va ularning birikish yo'llari. Darak, so'roq va undov gaplar. Sodda va qo'shma gaplar. <i>Sodda gap.</i> Sodda gapda so'z tartibi. Gap bo'laklari: ega, kesim (ot va fe'l kesim), to'ldiruvchi (vositali va vositasiz), aniqllovchi (sifatlovchi, nisbiy, kvalifikativ, qaratqichli va h.z.), hol. <i>Qo'shma gap.</i> Bog'langan va ergashgan qo'shma gaplar. Qo'shma gap tarkibiy qismlarining o'zaro bog'lanishi. To'ldiruvchi, aniqllovchi, payt, sabab, shart, to'siqsiz, ega va kesim ergashgan qo'shma gaplar. Ko'chirma va o'zlashma gap. 5. Leksika. Turk tilining lug'at boyligi. Tub va o'zlashma so'zlar. Sinonim, omonim va antonim haqida tushuncha. So'z yasaliishi. Faol so'z yasovchi qo'shimchalar. 6. Stilistika. Turk tili stilistikasi haqida umumiy ma'lumot. Fonetika, grammatika va leksikada adabiy va so'zlashuv tili o'rtasidagi farqliklar. Hurmat ma'nosida ishlatiladigan iboralar. 7. Matnlar mavzusi: <i>Kundalik hayotga oid mavzular:</i> o'qish, uy, oila, ish kuni, shahar, dam olish, ob-havo, tarjimai hol, mehmonni kutib olish, aeroportda, bojxonada, telefon orqali suhbat. <i>Mamlakatshunoslikka oid mavzular:</i> Turkiya va uning diqqatga sazovor joylari haqida umumiy ma'lumotlar. So'zlarning umumiy soni – 1500-2000 ta. 3-bosqich. Til o'qitishning o'rta bosqichi: Til o'qitishning o'rta bosqichi 2 kursdan boshlanadi. Bu muddatda talabalar nutq faoliyatini to'rtta ko'rinishi: o'qish, tinglash, gapirish va yozish bo'yicha yetarli ko'nikmalarni shakllantirish uchun zarur bo'lgan grammatika va leksika bo'yicha kompleks bilimlarga ega bo'ladi. 1. Nutq faoliyatini asosiy turlarini egallash bo'yicha talablar:

	Ikkinchi bosqichning vazifasi – turk tili grammatikasi, leksikasi va stilistikasi bilan chuqurroq tanishish, birinchi bosqichda olingan bilimlarni mustahkamlashdan iborat, jumladan: –turk tilidan ona tiliga va ona tilidan turk tiliga izchil tarjima qilish; –turk tilidan ona tiliga yozma tarjima qilish; –uncha murakkab bo'lmagan ijtimoiy-siyosiy mazmundagi matnlarni lug'at yordamida ona tilidan o'rganayotgan tilga yozma tarjima qilish. 📖 O'qish. Ovoz chiqarmay o'qib, matn mazmunini tushunish, uning komponentlari o'rtasidagi bog'liqlikni anglash. Ikkinchi kurs yakunida talabalar turk tilidagi tub va o'zlashma so'zlar tarkibi, so'zlashuv tili xususiyatlari hamda notanish so'zlarni taxminiy ma'nolarini aniqlash ko'nikmalariga ega bo'lib, quyidagilarni bilishlari kerak: –turk tilidagi matnlarni to'g'ri ohangda ravon va xatosiz o'qish; –turk tilida uncha murakkab bo'lmagan ijtimoiy-siyosiy va badiiy matnlarni mustaqil o'qiy olish. Matnlar tuzilishi: –monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda maxsus tuzilgan syujetli va tavsifiy matnlar; –soddalashtirilgan badiiy adabiyot asarlari (soddalashtirish darajasi – asarning asosiy mazmuni sharhi); –nutqning ilmiy uslubi xususiyatlarini inobatga olib umumkasbiy fanlar bo'yicha maxsus tuzilgan va soddalashtirilgan matnlar; Matnlar 20% notanish til birliklarini qamrab olgan bo'lishi kerak. Ushbu holatda: –ularning ma'nolarini ma'lum bir tayanch tushunchalar orqali (kontekst, mazkur til birikmasining sintaktik vazifasidan kelib chiqib va h.z.) chiqarish; –birinchi o'qishda ularning ma'nolariga ahamiyat bermaslik; –ularning ma'nolarini lug'at orqali aniqlash vazifalari amalga oshiriladi. O'qish mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq, aniq va chuqur tushunish, tovushlarni to'g'ri talaffuz etish, matnning mantiqiy tuzilmasini aniqlash darajasidan iborat. O'qish tezligi bir daqiqada 80-90 ta so'z. O'qish ko'nikma va mahorati shakllanganligi darajasini aniqlash uchun 300-400 so'zdan iborat matnni o'qish taklif etiladi. Matn bilan ishlashga matnni o'qish, uni gapirib berish, savollarga javob berish kiradi. Matn bilan ishlash vaqtiga matn mazmunini tushunish uchun zarur bo'lgan notanish so'zlarni lug'atdan topish vaqti ham kiradi. 🗨️ Tinglash: monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda bildirilgan og'zaki mulohazalarning umumiy ma'nosini hamda ular tarkibidagi iboralarning o'zaro bog'liqlik holatlarini eshitib tushunish. Eshittiriladigan matnlar xususiyati: –monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda tuzilgan syujetli yoki tavsifiy xarakterdagi maxsus tuzilgan matnlar; –soddalashtirilgan badiiy adabiyot asarlari (soddalashtirish darajasi –
--	---

	ishlash uchun vazifalar belgilanadi. Ishchi o'quv dasturida mustaqil ta'limning aniq mavzulari beriladi.
3.	V. Fan o'qitishning natijalari (Shakllanadigan kompetensiyalar): – ijtimoiy ahamiyatga ega muammo va jarayonlarni ilmiy tahlil etish qobiliyatiga ega bo'lish; Sharq mamlakatlarini o'rganish bilan bog'liq kasbiy va ijtimoiy faoliyatining turli sohalarida gumanitar, ijtimoiy, iqtisodiy, tarixiy, filologik fan metodlaridan amaliyotda foydalanishni bilish; – filologiya, tarix, iqtisod, sotsiologiya, madaniyatshunoslik kabi sohalar bo'yicha tayanch va ixtisoslashgan bilimlarga ega bo'lish va kasbiy faoliyatida foydalana olish; tafakkur madaniyatiga ega bo'lish, fikrlarini mazkur bilimlaridan kelib chiqib, ona tili, o'rganilgan sharq va g'arb tillarida yozma va og'zaki shaklda mantiqan to'g'ri shakllantira olish qobiliyatiga ega bo'lish; – ona tili, o'rganilayotgan sharq va g'arb tillarida yozma va og'zaki muloqot olib borish malakasiga ega bo'lish; – turli mulohazalarni mantiqan amaliy tahlil etish, ommaviy nutq ko'nikmalariga ega bo'lish, dalil-isbotlar keltira olish, bahs va munozara olib borishni bilish; – ixtisosligiga oid atamalarni bilish; – kasbiy va ijtimoiy mazmundagi matnlarni tayyorlash va tahrir etish malakasiga ega bo'lish; – turli xil etnik va diniy mavzularda konstruktiv suhbat olib borish tamoyillarini mustahkam bilishi hamda ekstremizm va aqidaparastlik illatlariga qarshi turish immunitetiga ega bo'lishi kerak. Kasbiy kompetensiya: – Sharq xalqlari haqidagi ma'lumotlarni tushunish, bayon etish va tanqidiy tahlil etish; asosiy turk tilida erkin muloqot olib borish; madaniy, ilmiy, siyosiy, iqtisodiy va diniy-falsafiy mazmundagi matnlarni ona tilidan turk tiliga va turk tilidan ona tiliga og'zaki va yozma tarjima qilish; – Turk zamonaviy tilining qadimgi va o'rta asrlar adabiyoti namunalari, til tarixi va madaniy an'alarini tushuna olishi uchun mazkur tilning qadimgi va mumtoz shakli haqida tasavvurga ega bo'lishi; – ilmiy-tahliliy hisobotlar, umumiy ma'lumotlar, ma'lumotnomalar, izohlar yozish tamoyillarini bilishi va ulardan foydalana olishi; – mutaxassislik bo'yicha olgan bilimlarini turk tilida bayon etish va tanqidiy tahlil eta olish hamda tadqiqot natijalarini namoyon etish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

Badiiy adabiyot va folklor: turk mamlakat adiblarining prozaik va dramaturgik asarlari, turk tilidagi so'zlashuv tili uslubidagi folklor matnlar.

Umumiy so'z boyligi hajmi: 5000 ta.

IV. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar

Kurs ishlarining namunaviy mavzulari uslubiy ko'rsatmada ko'rsatilgan mavzular mazmuni asosida belgilanib, ularni bajarish bo'yicha uslubiy maslahatlar va adabiyotlar ro'yxatini o'z ichiga olgan mustaqil uslubiy qo'llanma sifatida tayyorlanadi. Kurs ishini bajarishda tanlangan mavzuning dolzarbligi, unda yoritiladigan masalalarning davr talabiga mosligiga e'tibor qaratish, kurs ishini bajarish va rasmiylashtirish bo'yicha qo'yilgan talablarga amal qilishi lozim. Kurs ishi mavzulari sonini har bir talaba uchun 4-5 ta miqdorda tayyorlash tavsiya etilib, muayyan sharoitlarni hisobga olgan holda ularning tarkibiga o'zgartirishlar kiritilishi mumkin. Kurs ishi tarkibi kirish, 4 yoki 5 ta savol, xulosa va takliflar hamda ilovalardan iborat bo'lishi tavsiya etiladi.

Ishchi o'quv dasturida kurs ishlarining aniq mavzulari beriladi.

V. Mustaqil ta'limni tashkil etishning shakli va mazmuni

Talaba "Turk tili" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etishda fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi va joriy nazorat sifatida baholanadi:

- uy vazifalari(mashqlar, matnlarni tarjima qilish, yangi so'z va iboralarni yodlash, savollarga javob berish va b.)ni bajarish;
- fanning ayrim mavzularini o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish, o'quv manbalari bilan ishlash;
- ma'lum mavzu bo'yicha referat, slayd-taqdimot tayyorlash;
- badiiy asarlar ustida ishlash;
- test, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash;
- ilmiy maqola, tezislar va ma'ruza tayyorlash;
- amaliy mazmundagi nostandart masalalarni yechish va ijodiy ishlash;
- kurs ishini bajarish;
- bitiruv malakaviy ishi uchun materiallar to'plash va boshqalar.

Uyga berilgan vazifalarni bajarish, yangi bilimlarni mustaqil o'rganish, kerakli ma'lumotlarni izlash va ularni topish yo'llarini aniqlash, Internet tarmoqlaridan foydalanib ma'lumotlar to'plash va il

miy izlanishlar olib borish, ilmiy to'garak doirasida yoki mustaqil ravishda ilmiy manbalardan foydalanib ilmiy maqola (tezis) va ma'ruzalar tayyorlash kabilar talabalarning darsda olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularning mustaqil fikrlash va ijodiy qobiliyatini rivojlantiradi. Uy vazifalarini tekshirish va baholash amaliy mashg'ulot olib boruvchi o'qituvchi tomonidan, konspektlarni va mavzuni o'zlashtirish darajasini **tekshirish** va baholash esa ma'ruza darslarini olib boruvchi o'qituvchi tomonidan har darsda amalga oshiriladi.

Mustaqil ishni tashkil etish bo'yicha uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar, keys-stadi, vaziyatli masalalar to'plami ishlab chiqiladi. Unda talabalarga asosiy ma'ruza mavzulari bo'yicha amaliy topshiriq, keys-stadilar yechish uslubi va mustaqil

asarning asosiy mazmuni sharhi);

– nutqning ilmiy uslubi xususiyatlarini inobatga olib, umumkasbiy fanlar bo'yicha maxsus tuzilgan va soddalashtirilgan matnlar;

Matnlar 5%gacha notanish til birliklarini qamrab olgan bo'lishi kerak, ularning ma'nolarini ma'lum bir tayanch tushunchalar orqali chiqarish yoki ularning ma'nolariga ahamiyat bermaslik (matnning asosiy mazmunini aytib berishga xalaqit bermasa) mumkin bo'ladi.

Eshitilayotgan nutqning tezligi matn xususiyatidan kelib chiqib bir daqiqada 50-60 so'zdan iborat bo'lishi kerak. Bu bosqichda matnni ikki marta eshitishga ruxsat beriladi.

Tinglash mahorati va ko'nikmalarini egallashning o'rtacha ko'rsatkichi matnni to'liq, aniq va chuqur tushunishdan iborat.

Tinglash ko'nikmalarining shakllanganlik darajasini aniqlash uchun:

1. bevosita muloqot orqali beriladigan matn (hajmi 1-1,5 bet);
2. radio yoki fonoyozuv orqali eshitiladigan matn (hajmi 0,5 bet) tanlanadi.

Talabalarning audiomatnlr mazmunini tushunganligi matnni gapirib berish, savol-javob qilish orqali aniqlanadi.

•Gapirish:

Monologik nutq:

O'qish va tinglash uchun maxsus tanlangan matnlarni o'qib yoki eshitib, uning mazmuni va asosiy g'oyalarini ona tili va so'ngra turk tilida so'zlab berish kerak.

Talaba o'tilgan mavzular bo'yicha o'z mulohazalarini mustaqil bayon eta olishi; kundalik hayot hamda ijtimoiy-siyosiy mavzularda qisqa axborotlar tayyorlashi; matn stilistikasini aniq bilishi, o'tilgan mavzular doirasida tilnig adabiy hamda og'zaki shakllarida fikrlar bildirishi kerak.

Monologik nutq ko'nikmalari va mahoratiga ega ekanligining ob'ektiv ko'rsatkichi:

1) *matn mazmunini gapirib berishda:* matn mazmuniga mosligi, uning mazmunini to'liq aytib berish yoki berilgan savollarga matndagi turg'un birliklarni qo'llagan holda javob berish; matn g'oyasini aynan shakllantirib berish; mantiqiy bayon etish; til me'yorlariga mos kelish, nutq tezligi.

2) *mavzu bo'yicha shaxsiy axborotini tayyorlashda:* axborotning mavzuga mosligi; mavzuni to'liq yoritib berishi; mulohazalarining biron bir maqsadga yo'naltirilganligi;

3) *axborotning mantiqiy tarkibi, til vositalaridan erkin foydalanish darajasi va undan aynan foydalanish; til me'yorlariga mos kelishi; nutq tezligi.*

Dialogik nutq

Dialogning turli variantlaridan (surishtiriladigan dialog, fikr yoki taassurotlar bilan almashish bo'yicha dialog, dialog-suhbat) foydalangan holda o'quv va kundalik hayot mavzulariga oid suhbatlarda ishtirok etish.

Dialogik nutq ko'nikmalari va mahoratini qoniqarli egallaganlik darajasi: talabaniq nutqi berilgan mavzuga mos bo'lishi, dialogdan qo'yilgan maqsadga erishilishi, dialogda mantiqiy bog'liqlik mavjudligi, suhbatdoshini tushunish darajasi, muloqotda ahamiyatga ega bo'lmagan til xususiyatlariga xos xatoliklarga yo'l qo'yilishi, nutq tezligi.

Talabalarning ushbu bosqichdagi nutqiy tezligi bir daqiqada 40-45 soʻzdan iborat.

Gapirishning koʻnikma va mahorati shakllanganligini aniqlash darajasi: oʻqilgan yoki eshitilgan matnni gapirib berish; savollarga javob berishda matnning umumiy mazmunidan kelib chiqib, uning ayrim boʻlaklarining asosiy mazmunini aytib berish; yil davomida oʻtilgan mavzular yordamida oʻzining axborotini tayyorlash (axborot hajmi: 200-300 ta soʻz).

Yozuv

Oʻqish yoki eshitish uchun moʻljallangan matnni oʻqib yoki eshitib, uning xususiyatidan kelib chiqqan holda yozma reja yoki konspekt tuzish.

Oʻqish yoki eshitish uchun moʻljallangan matnni oʻqib yoki eshitib, uning xususiyatidan kelib chiqqan holda uni yozma bayon etish.

Tanish mavzu boʻyicha hikoya yozish.

Yozuv boʻyicha yetarli darajada koʻnikma va mahorat shakllanganligini aniqlash belgisi:

1. *reja (konspekt) tuzishda:* reja bandlarining matn mazmuniga mosligi; konspektida matnning asosiy mazmunini ochib berganligi; reja bandlari, matndagi asosiy holatlarni toʻgʻri shakllantirish;

2. *matnni bayon etishda:* bayonning matn mazmuniga mosligi; matnning asosiy mazmunini toʻliq bayon etish; ushbu bosqichda turk tilikoʻnikmalaridan mustaqil foydalanish; til tizimi va meʼyorlariga rioya qilish;

3. *tanish mavzu boʻyicha hikoya yozish:* talaba mulohazalarining mavzuga mosligi; mavzuning toʻliq yoritilishi; mulohazalarda aniq mantiqiy tizimning mavjudligi; til materiallaridan erkin foydalanish darajasi; hikoyada keltirilgan til vositalarining til meʼyorlariga mos kelishi.

Yozuv koʻnikma va mahoratiga erishganlik darajasi matn boʻyicha reja (konspekt) tuzish, matnni yoddan yozib berish, tanish mavzu boʻyicha hikoya tuzish orqali aniqlanadi.

2. Nazariy mavzular.

Fonetika va yozuv.

Tub va oʻzlashma soʻz hamda iboralarning yozilishi, ularning talaffuzi xususiyatlari. Boshqa tillardan oʻzlashgan soʻzlarning fonetik xususiyatlari, talaffuzining turk tiliga moslashganligi.

Grammatika.

Boshqa tillardan oʻzlashgan soʻz va iboralarning grammatik xususiyatlari, ularning turk tili qoidalariga moslashganlik darajasi.

Kam qoʻllaniladigan hamda isteʼmoldan chiqqan feʼl shakllari. Feʼllarning orttirma nisbati. Sifatdosh va masdarlar. Ona tilidagi sifatdoshli birikmalarining turk tiliga tarjimasi.

Yordamchi soʻz turkumlari haqidagi maʼlumotlarni bir tizimga keltirish.

Qoʻshma gap turlari. Bogʻlangan va ergashgan qoʻshma gaplar haqidagi maʼlumotlarni bir tizimga keltirish.

Gapning aktual boʻlinishi.

Leksika i frazeologiya

Turk tili leksikasi etimologiyasi. Boshqa tillardan oʻzlashgan soʻzlar xususiyatlari.

soʻzlashuv tiliga xos uslublar, stilistik sinonimiya.

Turk tilidagi ot, sifat, feʼl soʻz turkumlariga kiruvchi ayrim koʻp maʼnoli soʻzlar semantikasi.

Turk tilidagi frazeologik birliklarning asosiy turlari: ismiy va feʼliy frazeologizmlar, frazeologizm-gaplar, maqol va matallar. Soʻzlashuv, matbuot, rasmiy hujjatlar va epistolyar (maktublarga xos) uslubdagi ayrim nutq qoliqlari.

Turk tilining turdosh tillar bilan asosiy fonetik tafovutlari: fonotizim va fonemalarning fonetik ishlatilishidagi tafovutlar, fonemalarning oʻxshashligining umumiy va xususiy qonuniyatlari.

Turk tilining turdosh tillar bilan asosiy grammatik (morfologik va sintaktik) tafovutlari: morfologik shakllar va sintaktik tarkibotlar, ularning mavjudligi yoki yoʻqligining til xususiyatiga taʼsiri.

Turk tilining turdosh tillar bilan ayrim leksik tafovutlari.

3. Matnlar mavzusi

Turk xalqning maishiy hayoti, madaniyati va urf-odatlar. Turk mamlakatning asosiy shaharlari va viloyatlari haqida maʼlumot.

Sport; teatr va kino; koʻrgazmalar, diqqatga sazovor joylarga tashrif buyurish; samolyotda safar qilish.

Oʻzbekiston va turk mamlakat hamda mintaqadagi kundalik voqealar (matbuot materiallari asosida).

Badiiy adabiyot va folklor: Turk mamlakatlaridagi hozirgi zamon yozuvchilarining oʻrtacha qiyinchilikdagi hikoyalari, soʻzlashuv tili uslubidagi folklorga oid prozaik matnlar; Turk mamlakatlari yozuvchilarining qiyin boʻlmagan prozaik asarlari.

Soʻzlarning umumiy hajmi – 4000 ta.

4 kurs yakunida talaba:

- erkin va tanish mavzularda frab tilida muloqot olib borish;
- ikki tomonlama tarjima qila olish (sinxron tarjima)
- turk tilida siyosiy, iqtisodiy va madaniy mavzularda doklad qilish;
- matbuot xabarlarini ona tilidan turk tiliga tarjima qilish;
- turk tilidagi zamonaviy badiiy adabiyot asarlarini mustaqil oʻqish;
- turk tilining soʻzlashuv til elementlari mavjud oʻrtacha qiyinlikdagi matnlarni oʻqish va tarjima qilish;
- turk tilining soʻzlashuv til elementlari mavjud adabiy tildagi ogʻzaki nutqni tushunish;
- turk tili egalari bilan suhbat olib borish malakalariga ega boʻlishi kerak.

2. Nazariy mavzular:

Turk tili amaliy grammatikasi, leksikasi, semantikasi va stilistikasi boʻyicha barcha maʼlumotlarni umumlashtirish va qaytarish;

Turk tili soʻz boyligining boshqa tillar bilan leksik tafovutlari;

Turk tili soʻzlashuv tilining ayrim fonetik va grammatik xususiyatlari.

3. Matnlarning mavzusi

Turk xalqlarning maishiy hayoti, madaniyati va urf-odatlar. Turk mamlakat madaniyatlar tarixi.

Matbuot materiallari asosida dunyoda, sharq mamlakatlarida, turk mamlakatlarida va Oʻzbekistonda roʻy berayotgan siyosiy voqealar sharhi.

soʻz. Gapirish koʻnikmalari va mahorati shakllanganlik darajasini aniqlash uchun oʻqilgan matnni asosiy gʻoyasini ajratib, uni isbotlab, qisqacha gapirib berish; matnda koʻtarilgan muammolar hamda yil davomida oʻtilgan mavzular boʻyicha dialog-monolog tarzida bayon etish (bayon hajmi 300-400 ta soʻz).

✍ Yozuv.

Mutaxassislik yoki umumgumanitar sikldagi fanlar boʻyicha oʻquv maʼruzasini eshitib, yoza olish (konspekt qilish).

Mutaxassislik yoki ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi matnlar uchun sodda va murakkab reja tuzish, shuningdek, qisqa va mukammal konspekt yoza olish;

Oʻtilgan mavzu boʻyicha yozma bayon tuzish yoki oʻqilgan yoki eshitilgan matnni tahlil qilish, baholash, xulosalar berish;

Yozuv koʻnikma va mahoratini egallaganligining obʻektiv koʻrsatkichi:

a) *oʻquv maʼruzasini konspekt qilishda*: konspektning maʼruzaning asosiy mazmuniga mos kelishi; konspektga maʼruzaning asosiy mazmunining aks etganligi; bayonning mantiqiyliqi, til meʼyorlariga mos kelishi;

b) *reja tuzishda*: kichik mavzularning izchil va oʻzaro bogʻliqligining rejada aynan aks etishi;

v) *yoza matnni konspekt qilishda*: reja bndlari bilan konspekt boʻlimlarining mos kelishi; umumiy va xususiy holatlarning namoyon etilganligi; matnni siqishtirishning turli vositalarini qoʻllash; soʻz va iboralarni boshqa obrazli soʻzlar bilan ifodalash, ayrim soʻzlarni qisqartirib yozishning grammatik va leksik uslublarini qoʻllash orqali matndagi muhim xabarlarni umumlashtirish; bayonning mantiqiyliqi va oʻzaro bogʻliqligi; til meʼyorlariga mos kelishi; toʻliq konspekt yozishda birlamchi matnni ½ hajmga qisqartirish va qisqa konspekt yozishda uni ¼ hajmga qisqartirish;

g) *shaxsiy axborotini tuzishda*: mavzuga mosligi; mavzuning toʻliq ochib berilganligi; shaxsiy fikrini ifodalashda namoyon boʻladigan maqsadga yoʻnaltirilganligi; bayonning semantik tuzilishi, yozma muloqot shartlariga mos keluvchi leksik-grammatik vositalardan foydalanganlik.

Yozuv koʻnikma va mahoratining shakllanganligini aniqlash uchun: oʻqituvchi tomonidan mutaxassislik yoki umumgumanitar mavzularda oʻqilgan maʼruzalarni yozish; maʼruza matni tarkibida 3% notanish soʻzlarning mavjud boʻlishi, matn hajmi 2-3 bet, eshittirish tezligi bir daqiqada 50 ta soʻz, eshittirish darajasi bir marotaba.

Sodda va murakkab reja tuzish; mutaxassislik yoki ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi bosma matnning qisqa va toʻliq konspekti; matn tarkibida 5%gacha notanish soʻzlar boʻlishi; mutaxassislik boʻyicha matn hajmi 2-3 bet, ijtimoiy-siyosiy matn hajmi 3-4 bet. Berilgan mavzu boʻyicha bayon (insho) yozish 2-3 bet.

2. Nazariy mavzular.

Turk tili grammatikasining barcha boʻlimlari haqidagi maʼlumotlarni bir tizimga keltirish.

Soʻzlashuv tili bilan adabiy til oʻrtasidagi morfologik tafovutlarni tizimga keltirish.

Turk tili soʻzlashuv uslubining sintaktik xususiyatlari: iboralar, sodda va qoʻshma gaplarning tuzilish xususiyatlari.

Turk tili leksikasini stilistik differensiallash: xolis, kitobiy, ogʻzaki va

Tub soʻzlarning yasallishi: affiksatsiya, yarim affiksatsiya, soʻzlarning oʻzaro qoʻshilishi, transpozitsiya. Nisbiy sifatlar, kasb hunar nomlari, zamon va makon otlari, mavhum va kichraytirish otlari, feʼldan yasalgan ot va sifatlar. Ot, sifat, feʼllarning old qoʻshimchalar yordamida yasallishi. Ot, sifat, feʼl negizlarining oʻzaro qoʻshilishi orqali yasalgan soʻzlar. Juft soʻzlar. Soʻzlarning takrorlanishi. Ona tilidagi ot, sifat, sonlarning turk tiliga tarjimai xususiyatlari.

Boshqa tillardan oʻzlashgan soʻzlarning grammatik xususiyatlari.

Turk tilida ism va familiyalarning berilishi.

Diniy iboralar. Hikoyaning boshlanishi va nihoyasida ishlatiladigan turgʻun tarkibotlar.

Stilistika

Adabiy tildagi ayrim tovushlar talaffuzining ogʻzaki nutqda farqlanishi: umumiy va xususiy qoidalar; baʼzi soʻzlarning ogʻzaki nutqda talaffuz qilinishi xususiyatlari.

Soʻzlashuv tilidagi grammatik uslublarning adabiy tildan farqlanishi. Ot, sifat, feʼllarning stilistik maqbul shakllarini tanlash; soʻzlashuv til sintaksisining ayrim xususiyatlari.

Soʻzlarning stilistik tabaqalanishi; stilistik sinonimlar, barcha tanish leksikaning stilistik xarakteristikasi.

3. Matnlar mavzusi:

Mamlakatshunoslik va ijtimoiy siyosiy mavzular: tabiiy geografiya, aholi, maʼmuriy boʻlinmalar; oʻrganilayotgan mamlakatning tabiiy boyliklari va iqtisodiyoti; oʻrganilayotgan mamlakatning qisqacha tarixi; Oʻzbekiston va oʻrganilayotgan mamlakatda roʻy berayotgan kundalik voqea-hodisalar.

Kundalik hayotga oid mavzular: kiyim-kechak, bozor va xarid; transport, tibbiy xizmat.

Badiiy adabiyot va folklor: turk tili yozuvchilarining kichik hajmdagi hikoyalari, ertak va masallar.

Soʻzlarning umumiy hajmi: 3000 ta.

4-bosqich. Yuqori (yakuniy) bosqich.

Taʼlimning uchinchi bosqichi.

Til oʻqitishning yuqori bosqichi 3 kursda boshlanib, 4-kursda davom ettiriladi.

1. Nutq faoliyatining asosiy turlarini egallash uchun talablar

Til oʻrganishning uchinchi yilida qoʻyiladigan maqsad grammatika, leksika va, ayniqsa, turk tili stilistikasi hisoblanadi. Shuningdek, ushbu bosqichda turk tili boshqa tillar bilan qiyoslanib, uning oʻziga xos xususiyatlari aniqlanadi.

📖 Oʻqish.

Ovoz chiqarmay oʻqish orqali matnning umumiy mazmuni (“tanishuv oʻqish” yoki “umumiy mazmunni qamrab oluvchi oʻqish” elementlari) yoki uning ayrim boʻlaklari, ayrim holat va vaziyatlar hamda ular orasidagi munosabatlarni (“oʻrganib oʻqish” elementlari) tushuna olishi; zamonaviy yozuvchilarning badiiy asarlarini; uncha katta boʻlmagan adabiy matnlarni turk tilida oʻqish va taxminan mazmunini tushunish.

Matnlar xususiyati:

1. mamlakatshunoslik mavzusiga oid tavsifiy va hikoya uslubidagi soddalashtirilgan matnlar; 2. o'quv badiiy matnlar (soddalashtirish darajasi: o'rta); 3. Mutaxassislikka oid hamda ijtimoiy siyosiy xarakterdagi soddalashtirilgan va maxsus tanlab olinib, soddalashtirilmagan matnlar (ilmiy ommabop, umumkasbiy va ixtisoslik fanlari bo'yicha ilmiy matnlar). Matnlarda 10%gacha notanish til birliklari bo'ladi. Ushbu holatda: - ularning ma'nolarini tayanch so'z va iboralar (kontekst, mazkur til birikmasining sintaktik vazifasi) orqali aniqlash; - matn o'qiyotganda ularning ma'nosiga ahamiyat bermaslik; - ma'nolarini lug'at yordamida aniqlamay, o'qilayotgan matn mazmunini tushunmaslik vaziyatlari yuzaga keladi. O'qish ko'nikmalariga qoniqarli ega bo'lganlikning ko'rsatkichi: matn mazmunini to'liq, aniq va chuqur tushunish; matnning tashkiliy mazmunini tuzilishini aynan tushunganligi; o'qish tezligi. "o'rganib o'qish" bosqichida matn o'qish tezligi bir daqiqada 50-60 ta so'z. Tanishib o'qish uchun matn o'qish tezligini aniqlashda, notanish so'zlarni lug'atdan qidirib topish vaqti ham kiradi (1 ta so'zga 1 daqiqa hisobidan). O'qish mahorati va ko'nikmalari shakllanganligini aniqlash uchun mutaxassislikka oid, ijtimoiy siyosiy xarakterdagi, shu jumladan, gazeta materiallari, badiiy matnlar, mamlakatshunoslikka oid matnlar tavsifiya etiladi. Matn hajmi va o'qish muddati matn xususiyati, uni chuqur anglab yetishga quturk belgilanadi (1 betdan 3-4 betgacha). • Tinglash. Monologik, dialogo-monologik va dialogik tarzda bildirilgan og'zaki mulohazalarning umumiy ma'nosini hamda ular tarkibidagi iboralarning o'zaro bog'liqlik holatlarini eshitib tushunish; uncha qiyin bo'lmagan turk tilining adabiy shaklidagi matnlarni tushunish. Eshittiriladigan matnlar xususiyati: 1. mutaxassislik yoki ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi tavsifiy ifodaning elementlarini qamrab olgan tushuntirish uslubidagi matn-monolog; 2. mamlakatshunoslikka oid soddalashtirilgan matn-xabarlar; 3. o'quv badiiy matnlar; 4. radio-matnlar. Matnlar 5% notanish til vositalarini qamrab olgan bo'lishi, bir tomondan, ular matnning umumiy mazmunini tushunishga xalaqit bermasligi, ikkinchi tomondan, ularning mazmunini tayanch so'z va iboralar orqali bilib olish imkonini yaratishi kerak. Matnning xususiyati va uni tushunish uchun qo'yilayotgan talabga ko'ra tinglanayotgan matnning tezligi bir daqiqada 60-80 ta so'z bo'lishi mumkin. Matn bir martaba eshittiriladi. Tinglash bosqichini qoniqarli egallaganlik darajasi matn to'liq, aniq va chuqur tushunganligi bilan belgilanadi. Tinglash bosqichi ko'nikmalari va mahoratini egallaganlik darajasi: 1) mutaxassislikka oid yoki umumgumanitar fanlar bo'yicha dars ma'ruzasi tayyorlash (hajmi – 2-3 bet);
--

2) radio yoki fono yozuv orqali eshittiriladigan matn (hajmi – 0,5 - 1 bet). Ma'ruzachi tomonidan dars ma'ruzasining umumiy mazmuni bo'yicha qilinadigan savol-javoblar yoki yozilgan konspekt orqali matn tushunganlik darajasi aniqlanadi. • Gapiirish. <i>Monologik nutq.</i> 3 kurs yakunida talaba, xorijiy so'zlashuv tilning adabiy tildan grammatik va leksik farqli tomonlari, belgilangan vaziyatda zarur nutq uslubini qo'llash ko'nikmasiga ega bo'lishi, shuningdek, mazkur tilning qardosh tillaridan farqli tomonlari haqida tasavvurga ega bo'lgan holda: - belgilangan mavzu bo'yicha turk tilida axborot berishi yoki doklad qilishi; - o'tilgan mavzular bo'yicha og'zaki tarjima qilishi; - OAV matnlarini lug'at yordamida ona tilidan turk tiliga yoki turk tilidan ona tiliga tarjima qilishi; - turk tilida o'qigan yoki eshitgan matnini ona tilida yozma va og'zaki bayon qilishi; - ona tilida o'qigan matnini turk tilida og'zaki bayon etish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Shuningdek, o'qish yoki eshitish uchun tayyorlangan matn mazmunini gapirib berishi; mazkur matn tahlil qilishi, baho berishi, xulosalar chiqarishi va o'z mulohazalarini bayon eta olishi kerak. Monologik nutq ko'nikma va mahoratini qoniqarli egallaganlik darajasi: a) <i>mutaxassislikka oid matn yoki publisistik uslubdagi matn ifoda etishda:</i> talabaning nutqiy bayonining matn mazmuniga mos kelishi; matnning asosiy mazmunini to'liq bayon etishi; bayonning mantiqiyliigi va o'zaro bog'liqligi; til me'yorlariga mos kelishi; nutq tezligi; b) <i>badiiy matnlarni talqin etishda:</i> matn g'oyasini ta'riflash, matn qahramonlari, hodisalari va g'oyasiga o'z munosabatini bildirish; bayonning mantiqiyliigi, til tizimi va me'yorlariga mosligi; nutq tezligi; v) <i>matn bo'yicha o'z axborotini tayyorlash:</i> mavzuni to'liq bayon etish; axborot berishda o'zining shaxsiy fikri orqali maqsadga yo'naltira olishi; axborotning mantiqiy tuzilganligi, til materiallaridan erkin foydalanish va uni aynan ishlata olishi; til me'yorlariga mos kelishi, nutq tezligi. <i>Dialogik nutq.</i> Maishiy hayot, mamlakatshunoslik, ijtimoiy-siyosiy va ilmiy mavzularda dialogning turli shakllaridan foydalanib, ishtirok eta olish (dialog savol-javob; dialog-fikr, taassurot almashish; dialog-suhbat): - maishiy hayot, ijtimoiy-siyosiy xarakterdagi berilgan mavzu bo'yicha turk tilida mukammal suhbat olib borish; - til sohiblari bilan oddiy mavzularda suhbat olib borish. Dialogik nutq ko'nikmalari va mahoratini qoniqarli egallaganligining ob'ektiv ko'rsatkichi: talaba nutq muomalasining berilgan vaziyatga mos kelishi; dialog maqsadiga erishish, dialog turiga quturk, dialog olib borishning turli uslublaridan foydalana olishi; ahamiyatga ega bo'lmagan tilga xos kommunikativ xatolarning yo'qligi, nutq tezligi. Talabalarning ushbu ta'lim bosqichidagi nutq tezligi bir daqiqada 50-60 ta
--